

Verslag: Archeologisch proefonderzoek t.h.v. de
Jeruzalemstraat 17 te Brugge

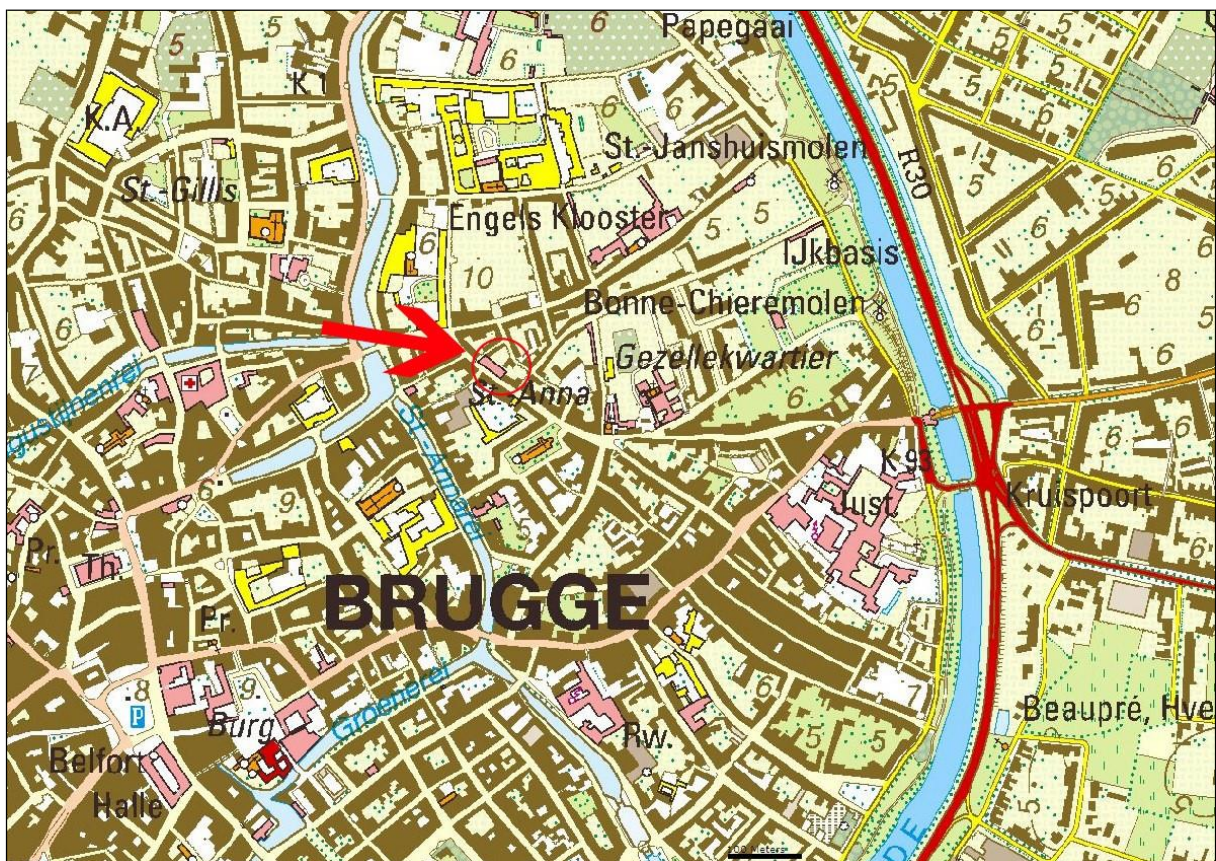
Auteur: Stefan Decraemer

Brugge 2010

1. Het archeologisch proefonderzoek en situering van het projectgebied.

Naar aanleiding van de bouw van 4 rijwoningen en 13 appartementen met ondergrondse parking te Brugge voerde Raakvlak (Intergemeentelijke dienst archeologie Brugge en ommeland), op vraag van Promimo bvba / Groep Topro, op 12 mei 2010 een archeologisch proefonderzoek uit. Het projectgebied is gelegen tussen de Jeruzalemstraat, de Korte Rijkepijnderstraat en de Driezwanenstraat (cfr. Afb 1).

Het doel van het onderzoek was het inventariseren en waarderen van potentiële archeologische resten, die door de geplande werken zullen worden verstoord. Deze resultaten worden geëvalueerd teneinde het voordien ongekende, archeologisch potentieel in de bodem vast te stellen en indien nodig een vervolgonderzoek in de vorm van een opgraving aan te bevelen.

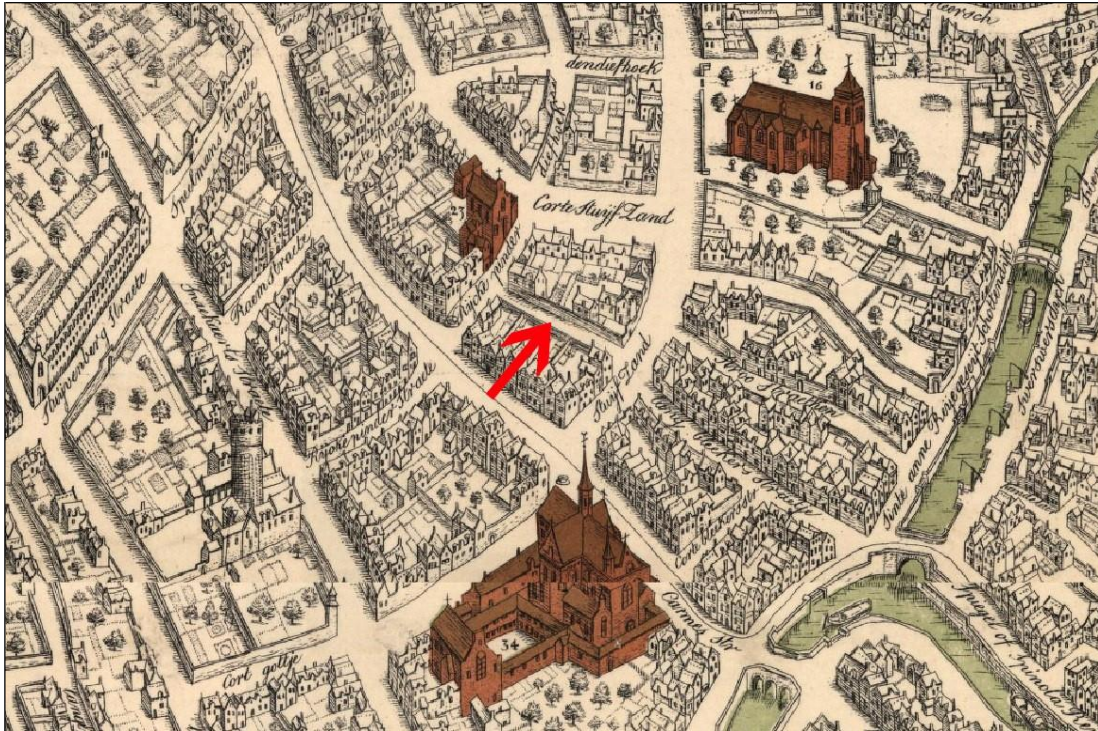

Afb. 1: Situering van het projectgebied (bron: www.giswest.be)

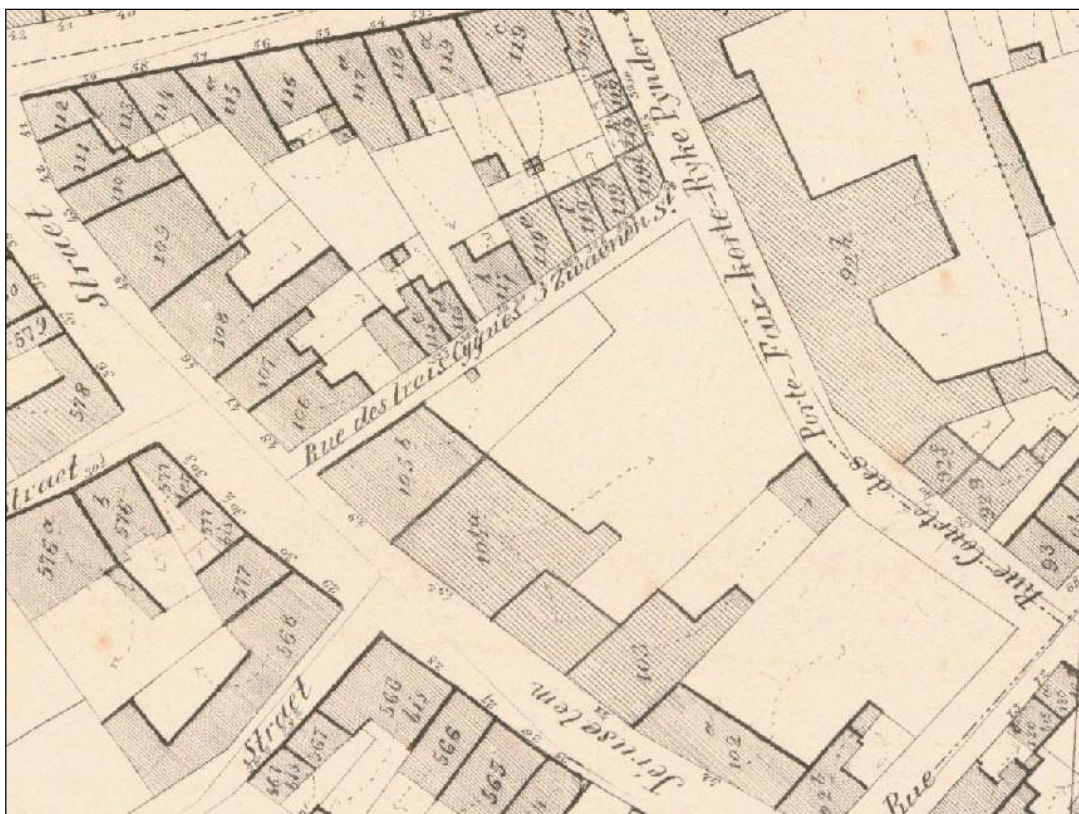
2. Historische & archeologische achtergrond

Over het projectgebied zelf zijn geen historische bronnen beschikbaar. We beschikken wel over enkele historische kaarten. Als men kijkt naar de kaart van Marcus Gerards uit 1662 stonden op het perceel duidelijk meerdere kleine huisjes (cfr. afb. 2). Ten tijde van deze kaart had de Jeruzalemstraat nog zijn oude benaming, namelijk de Stuijzand. Vermoedelijk wijst deze benaming naar een hoger gelegen, pleistocene zandrug. Als men de kaart van Marcus Gerards vergelijkt met kaarten van latere datum kan er wat informatie uit worden afgeleid. Op de kaart van Sanderus (1641) was het woonblok praktisch onveranderd gebleven. Op het primitieve kadaster en de Popp-kaart is er een deel van de zuidelijke gelegen straat, de Corte Stuijzand, verkaveld en aan het bouwblok toegevoegd. In het oorspronkelijk deel van het bouwblok is de vroegere bebouwing grotendeels verdwenen en resteren er enkel langs de Jeruzalemstraat nog enkele gebouwen (cfr. afb. 3). Deze toestand werd ook al reeds op de kaart van Ferraris (1777) weergegeven. Mogelijk werd de bebouwing aangepast tussen 1640 en 1777,

waarbij het bouwblok werd uitgebreid en de bebouwing langs de Korte Rijkepijnder verdween. Op de huidige plattegrond is geheel terug dichtgebouwd en is het bouwblok, net als ten tijde van Marcus Gerards, gekenmerkt door centraal gelegen tuinen, omgeven door gebouwen. Een belangrijke conclusie is dat het volledige bouwblok op deze kaarten onveranderd is gebleven, behalve een kleine uitbreiding in zuidelijke richting.

Afb. 2: Historische kaart van Marcus Gerards (1662) met centraal onderaan het voormalig Karmelietenklooster. (bron: www.huizenonderzoekbrugge.be)

Afb. 3: Popp-kadasterkaart van het projectgebied (1865).
(bron: www.huizenonderzoekbrugge.be)

Ten noordwesten van het projectgebied was het eerste Karmelieten of Carmersklooster van Brugge gelegen (cfr. afb. 2). Ten laatste in 1265 werd het klooster opgericht op de lokatie van het huidige Sint-Leocollege. Op het einde van de 18de eeuw werd het klooster opgeheven en werden de gebouwen als nationaal goed verkocht en afgebroken.¹

Ten noorden van het projectgebied werd langs de Rijkepijnderstraat in 1984-1985 een archeologisch onderzoek uitgevoerd wegens de bouw van een nieuwe woonwijk, voorzien van een ondergrondse parking. Er werden meerdere waterputten en mestkuilen opgegraven, waaruit veel materiaal aan de oppervlakte kwam (o.a. leder & enkele intacte potten). De oudste bewoning ging terug tot de 13de eeuw. Belangrijk was de vaststelling dat er in de 14de & 15de eeuw amber werd bewerkt in dit deel van de stad. Tot deze vaststelling kwam men door de vondst van ruwe amber, halfafgewerkte en volledige afgewerkte kralen. Daarnaast werd nog een heel gamma aan metaalvondsten gerecupereerd: pelgrimstekens, gespen, riembeslag, knopen, haken, e.d.²

3. Bodemkundige situering

Het stadscentrum van Brugge is op de bodemkaart niet gekarteerd. Brugge bevindt zich net binnen de zandstreek op de grens met de polders. In de Brugse binnenstad bestaat de bovenste laag van de natuurlijke ondergrond uit een pleistoceen dekzandpakket.

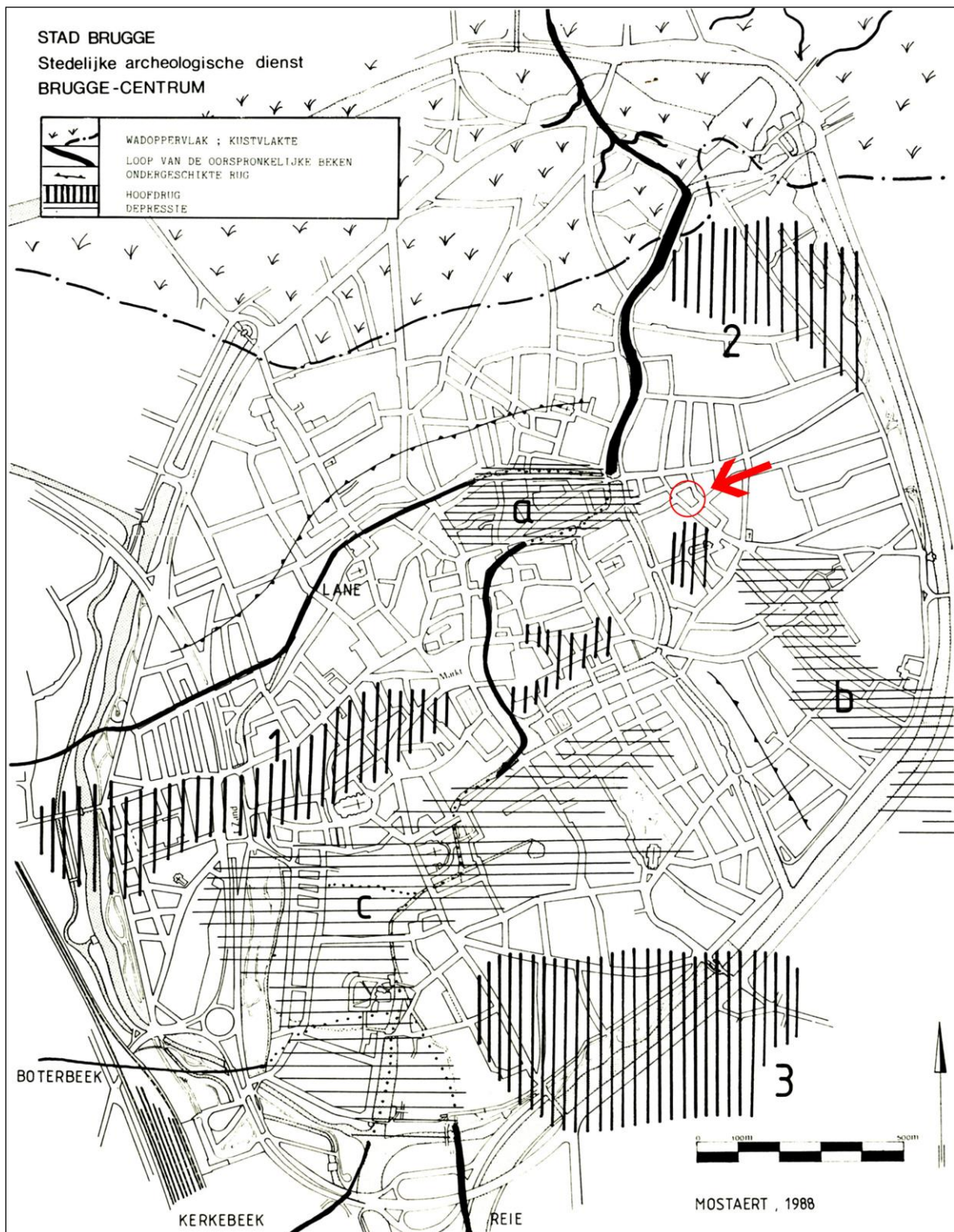
Het uitzonderlijke belang van het gebied waar later Brugge ontstond, kan worden toegeschreven aan een rivierstelsel: de Reie-Waardamme. Dit riviertje komt in het noordelijk deel van het actuele Brugge in de kustvlakte terecht, waar het door een kunstmatig afwateringssysteem naar zee wordt afgeleid. De Reie stond vanaf 2500 B.P. tot na de inpoldering in rechtstreekse verbinding met een getijdegeulstelsel in het waddengebied van de kustvlakte. Brugge bood naast de uitweg naar zee bovendien het voordeel van de aanwezigheid van een oost-west verlopend dekzandcomplex, dat veilig boven de hoogste hoogwaterstanden uitstak, namelijk 5 à 8m +TAW. In de Brugse binnenstad bestaat dit dekzandcomplex uit een drietal individualiseerbare ruggen met tussenliggende depressies (cfr. afb. 4).³ Deze dekzandruggen zijn eolische afzettingen gedurende het pleistoceen.

Het projectgebied ligt op ca. 150m ten oosten van de depressie Spiegelrei - Augustijnenrei (cfr. afb. 4, a). Net ten zuiden ligt een kleine, pleistocene dekzandrug, vermoedelijk een uitloper van de Rug Beursplein - Zand - Steenstraat - Burg.

¹ Ryckaert M., 1991, p. 195 & 196

² De Witte H., 1987, p.99 - 103

³ Mostaert F., 1988, p. 43 - 51

Afb. 4: Geomorfologische gesteldheid van de Brugse binnenstad.⁴

Legende: 1. Zandrug Beursplein-Zand-Steenstraat-Burg

2. Zandrug Stuyvenberg-Sint Kruis

3. Zandrug Gentweg-Assebroek

A. Depressie Spiegelrei - Augustijnenrei

B. Depressie Molenmeers - Julien Saelensplein

C. Depressie Westmeers - Eekhoutstraat

⁴ Bron: Mostaert F., 1988, p. 45 (afb. 43)

4. Onderzoekresultaten

In totaal werden er in het projectgebied 2 proefsleuven aangelegd (cfr. bijlage 1: grondplan). Proefsleuf 1 was 14,50m lang werd volgens een oost-west as aangelegd. Proefsleuf 2 was 6m lang en werd haaks op proefsleuf 1 aangelegd volgens een noord-zuid-as. De proefsleuven waren ca. 1,30m breed en werden aangelegd op een gemiddelde diepte van ca. 1,75m. Opvallend was de aanwezigheid van een dik puin- of ophogingspakket in het onderzochte gebied.

Proefsleuf 1

Deels onder de noordelijke sleufwand van proefsleuf1 en op een diepte van ca. 1,50m onder het loopvlak werd een muur (S7) aangetroffen, die was opgebouwd uit bakstenen van groot formaat (27x12,5x5 & 26x12x5cm). De breedte van deze muur kon niet geregistreerd worden aangezien die zich onder de sleufwand bevond, maar deze is in elk geval breder dan 0,40m. Vermoedelijk gaat het hier om een fundering, aangezien de onderzijde van de muur is vertrapt. Naar het oosten toe verdween de muur en was nog een uitbraakspoor zichtbaar. Mogelijk is de muur nog onder dit uitbraakspoor bewaard gebleven. Tegen deze fundering werden twee jongere muurtjes aangebouwd (S3 & S4) (cfr. afb. 4). S3 bestond uit slechts één rij bakstenen (20x9x4cm). S4 is opgebouwd uit gerecupeerde baksteenfragmenten, waardoor geen volledige afmetingen kon geregistreerd worden (breedte: 9 à 10cm; hoogte: 4 à 5cm). Belangrijk te vermelden is dat tijdens het blootleggen en opkuisen van deze muren enkele fragmenten onbewerkt amber zijn aangetroffen.

Afb. 4: Bewaarde muurstructuren (S3, S4 & S7)

Op de kruising van proefsleuf 1 & 2 kwamen ook 2 muren aan het licht (S9 & S10) (cfr. afb. 5). Het gaat om een recentere muur (S9), die ook op een hoger niveau bewaard is gebleven dan de oude muren. Deze recente muur doorsnijdt een oudere muur (S10), die is opgebouwd uit bakstenen van groot formaat. Het betreft hier ook recuperatiemateriaal waardoor geen volledige baksteenafmetingen kon worden geregistreerd (breedte: 11 à 13cm; hoogte: 5 à 6cm).

Afb. 5: Bewaarde muurstructuren (S9 & S10)

Om inzicht te verkrijgen in de bodemopbouw werd in elke proefsleuf een profiel aangelegd. Profiel 2 werd tegen de noordelijke sleufwand in het uiterste oosten van proefsleuf 1 aangelegd (cfr. afb. 6). De bovenzijde van het profiel bestond uit een dik puinpakket van ca. 1,40m. Onmiddellijk hieronder was een laatmiddeleeuwse laag aanwezig, die veel grijs aardewerk uit de 2de helft 13de - 1ste helft 14de eeuw bevatte. Ter hoogte van dit profiel werd geboord om de dikte van het middeleeuws pakket en de hoogte van het onderliggende, pleistocene zandpakket te bepalen. Het pleistoceen werd bereikt na een diepte van ca. 2,20m onder het loopvlak. Het middeleeuws pakket heeft hier een dikte van ca. 0,80m.

Er werd ook gepoogd om te boren in het westen van proefsleuf 1, maar wegens de aanwezigheid van het vele puin was het onmogelijk om het pleistocene pakket te bereiken. Er werd geboord tot op een diepte van 2,65m, dus het pleistoceen bevindt zich nog dieper. Hieruit kan men concluderen dat het pleistoceen pakket over een lengte van 14,50m in westelijke richting een minimum verval heeft van 0,45m. Op een 150m ten westen van het projectgebied bevinden zich de Brugse Reien. Het valt binnen de verwachting dat de natuurlijke bodemlagen aflopen naar deze waterlopen toe. Aangezien de Reien nog grotendeels de natuurlijke depressies volgen is het logisch dat het pleistocene pakket verder afduikt tot aan de Reien. Dit wordt ook bevestigd door de geomorfologische kaart van F. Mostaert, waarbij de depressie Spiegelrei - Augustijnenrei ten westen en een zandrug ten zuiden van het projectgebied worden gesitueerd (cfr. afb. 4).

Afb. 6: Profiel 2 in proefsleuf 1 met detail van de scheiding tussen het puinpakket en de laatmiddeleeuwse laag.

Proefsleuf 2

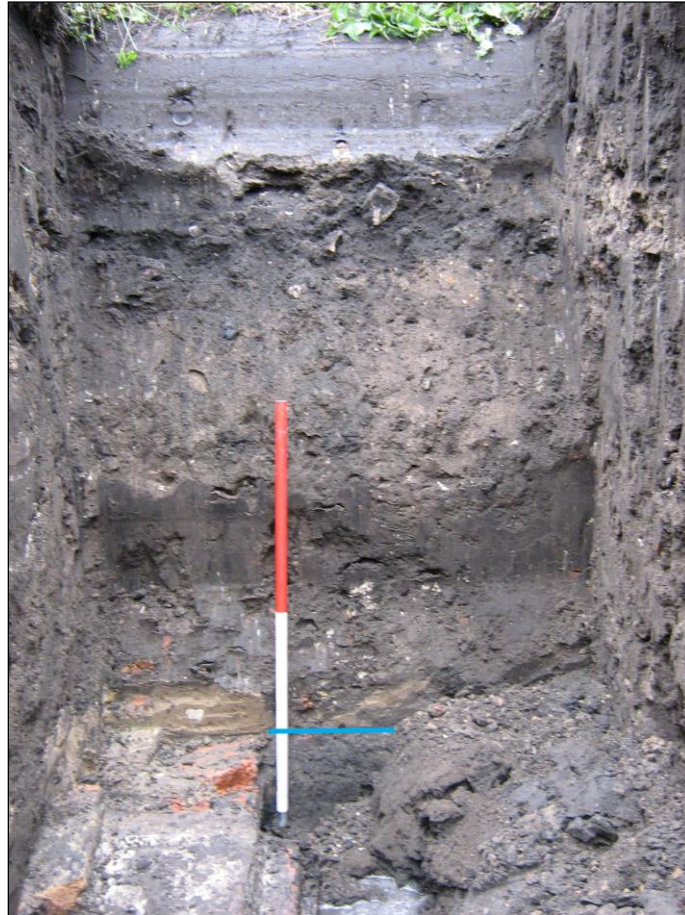
In proefsleuf 2 werden twee muurfragmenten aangesneden (cfr. afb. 7). Deze lagen in de noordelijkwestelijke hoek van de proefsleuf en zaten grotendeels onder de sleufwand. Deze muurstructuren waren bewaard tot op een hoogte van 1,75m onder het loopvlak. Het betreft een oude, vertrapte fundering, waartegen een jongere muur werd aangebouwd. Deze fundering was opgebouwd uit bakstenen van groot formaat (31x14,5x7 & 30x14,5x7,5cm). Van de muur die ertegen was aangebouwd, kon het baksteenformaat niet meer worden achterhaald. Dit omdat de muur slechts voor een fractie uit de sleufwand kwam en dat de bakstenen van zeer slechte kwaliteit waren.

Afb. 7: Beide muurfragmenten in proefsleuf 2.

Ter hoogte van deze muren werd tegen de noordelijke sleufwand een profiel uitgezet (cfr. afb. 8). Uit dit profiel blijkt duidelijk dat de bovenzijde ook bestond uit een puin- of ophogingspakket van ca. 1,75m dik. Daaronder is nog een laag bewaard gebleven, waarin overwegend laatmiddeleeuws grijs aardewerk werd aangetroffen (2de helft 13de - 1ste helft 14de eeuw). De sporen zitten hier duidelijk wat dieper dan in proefsleuf 1. Ter hoogte van dit profiel werd ook geboord om de dikte van het middeleeuws pakket en de hoogte van het natuurlijke pleistocene zandpakket te bepalen. Het pleistoceen werd bereikt na een diepte van ca. 2,50m onder het loopvlak. Het middeleeuws pakket heeft hier een dikte van ca. 0,75m. Het middeleeuws pakket is hier ongeveer even dik als in proefsleuf 1, maar is wel een 30-tal cm lager gelegen dan in proefsleuf 1. Hieruit kan men concluderen dat het pleistocene pakket geleidelijk aan afloopt naar het noordwesten toe, waar de Reien en de depressie Spiegelrei - Augustijnenrei zijn gelegen.

Uit de onderzijde van het puinpakket werden enkele scherven gerecupereerd. Deze scherven worden gedateerd in de 2de helft 14de eeuw-1ste helft 15de eeuw.

Afb. 8: Profiel1 in proefsleuf2. (blauwe lijn: scheiding tussen puinpakket en de laatmiddeleeuwse laag)

4. Besluit

De resultaten van het archeologisch proefonderzoek zijn veelbelovend. Opvallend is dat over het onderzochte gebied een puin- of ophopingslaag ligt met een dikte die varieert tussen 1,40m & 1,75m. Deze laag is het dikst in het noordwesten en het westen van het projectgebied, vermoedelijk omdat het onderliggende pleistocene dekzandpakket afduikt naar de depressie Augustijnenrei-Spiegelrei toe. Onmiddellijk onder het puinpakket bevindt zich een laatmiddeleeuws pakket (ca. 0,75m dik), die wordt doorsneden door verschillende muren. De sporen en het laatmiddeleeuwse pakket zijn goed bewaard omdat die werden afgedekt door een dik puin- of ophogingspakket.

Alle muren, behalve S9, bevonden zich in de laatmiddeleeuwse laag en waren bewaard tot net onder de puinlaag. Zeker de muren die zijn opgebouwd uit bakstenen van groot formaat (S7, S1 & S10) zijn zeer interessant. Mogelijk kan het aangetroffen amber een indicatie zijn dat het centrum van amberbewerking, die in de Rijkepijnder werd aangetroffen, tot hier reikte. Verder onderzoek zal dit kunnen bevestigen of weerleggen.

Een vervolgonderzoek in de vorm van een opgraving wordt hier ten stelligste aanbevolen. De aangetroffen structuren en vondsten indiceren dat in deze zone interessante gegevens aan het licht kunnen komen, die ons historisch gezien veel kunnen bijbrengen over dit deel van Brugge. Een opgraving kan ons een zeer mooi beeld geven van de ontwikkeling van een woonblok van de late middeleeuwen tot nu. Zeker omdat dit woonblok volgens de historische kaarten praktisch onveranderd is gebleven (behalve een uitbreiding in zuidelijk richting in het einde van de 17de of begin 18de eeuw).

5. Bibliografie

Ryckaert M., 1991, Historische stedenatlas van België: Brugge, Brussel

De Witte H., 1987, Archeologisch jaarrapport 1985-1986: Rijkepijnder, In: Vermeersch V. (ed.), Jaarboek 1985-'86. Stad Brugge stedelijke musea, Brugge, p.99 - 103

Mostaert F., 1988, De geologische en morfologische gesteldheid van de Brugse binnenstad., In: De Witte H. (ed.), Brugge onder-zocht. Tien jaar stadsarcheologisch onderzoek., Brugge, p. 43 -51

Bijlage 1: grondplan

